

Beteckning _____

Institutionen för Humaniora och Samhällsvetenskap

Ateism - en studie av idé och debatt

Michael Ahlström
Januari 2007

C-uppsats 10p
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap C
Peder Thalén

1. INLEDNING.....	2
1.1 BAKGRUND	2
1.2 FRÅGESTÄLLNING	3
1.3 METOD.....	3
1.4 GRUNDLÄGGANDE BEGREPP.....	3
1.4.1 Ateism	3
1.4.2 Tro	4
1.4.3 Agnosticism.....	5
1.4.4 Sekularism	5
1.4.5 Skepticism.....	5
1.4.6 Religionsfrihet	6
1.4.7 Ateologi.....	6
2. UNDERSÖKNING.....	7
2.1 ATEISM OCH DEBATT.....	7
2.2 TRO OCH VETANDE	7
2.3 TRO OCH VETANDE 2.0	10
2.4 MOTARGUMENTATION	10
2.5 SVENSKA EVANGELISKA ALLIANSEN	10
2.6 CIVITAS INSTITUT FÖR POLITISK FILOSOFI	11
2.7 GENESIS – VETENSKAP URSPRUNG OCH SKAPELSE TRO	11
2.8 MEDLINGSFÖRSÖK I DEBATTEN	11
2.9 INTERNATIONALISERINGEN	12
2.10 THE GOD DELUSION.....	12
2.11 HANDBOK FÖR ATEISTER – EN ATEOLOGISK BETRÄKTELSE	14
2.12 THE END OF FAITH – RELIGION, TERROR AND THE FUTURE OF REASON	15
2.13 TWILIGHT OF ATHEISM – THE RISE AND FALL OF DISBELIEF IN THE MODERN WORLD.....	16
3. DISKUSSION.....	18
4. SLUTSATS	26
5. SAMMANFATTNING	27
6. KÄLLOR	28
6.1 TRYCKTA KÄLLOR.....	28
6.2 OTRYCKTA KÄLLOR	29

1. Inledning

Även om västvärlden med viss rätt kan beskrivas som sekulariserad, är det ingen tvekan om att ett allmänt intresse för det andliga såväl som organiserad religion idag är på stark frammarsch. Ett tecken på detta är de många TV-program och den uppsjö av litteratur som har mysticism och andlighet som gemensamt tema. Ett annat tecken är de nyandliga rörelser som spirar - framför allt inom nordamerikansk, europeisk och australiensisk vit medelklass.

USA leder kampen mot en global terrorism vars ursprung man tycker sig kunna hänvisa till muslimsk fundamentalism. Det ligger nära till hands att betrakta denna liksom många andra pågående konflikter i världen som religionskrig. På den amerikanska inrikespolitiska arenan bedrivs en intensiv lobbyverksamhet för att utbildningssystemet ska jämställa den bibliska skapelseberättelsen med darwinistisk evolutionsteori vad gäller vetenskaplig status. Detta sätt att se på vårt ursprung innebär inga nyheter annat än att man numera hänvisar till skapelseberättelsen som "kreationism" eller "Intelligent Design (ID)". Motsvarande uppfattning marknadsförs även i Sverige.

Religionskritik har rimligen förekommit i alla tider och i alla samhällen, vilket ofta varit intimt förknippat med omedelbar fara för det egna och familjens välbefinnande. Talande exempel finns i den medeltida kristna inkquisitionen såväl som att det fortfarande är förenat med dödsstraff att konvertera från Islam. Ännu långt in på 1900-talet var det i Sverige förbjudet att gå ut ur Svenska Kyrkan om man inte samtidigt blev medlem i ett frikyrkligt samfund. Det är närmast omöjligt att tillskriva ateismens födelse till en specifik historisk person eller en historisk tidpunkt men många anser att antikens filosofer mycket väl kan tillskrivas äran. Ur ett idéhistoriskt perspektiv kan man konstatera att rådande uppfattning i sinom tid osvikligen framkallat sin egen motsats.

Vill man finna rötterna till modern tids ateism, i varje fall i någon betydande omfattning, finner man detta i det radikala ifrågasättandet av kyrkans makt som gjordes under upplysningstiden i Europa. Nya vetenskapliga rön stödde också att nya världsbilder på allvar började konkurrera med skapelseberättelsen och bland de tänkare som var drivande finner vi Voltaire, Kant, Nietzsche, Marx, Feuerbach, Freud och Russell. Dessa herrar skilde sig åt vad gäller infallsvinkel i sin religions- och kristendomskritik men gemensamt för dem alla var hänvisningen till förnuft och logiskt tänkande.

1.1 Bakgrund

1949 utkommer Ingemar Hedenius, professor i praktisk filosofi vid Uppsala Universitet ut med sin bok "Tro och Vetande" där han med Bertrand Russells religionskritik som plattform avfärdar religion och gudstro som vidskepelse. Biskopar och teologer såväl som förhållandet mellan stat och kyrka får utstå svidande kritik levererad med en jargong som fick många att sätta kyrkkaffet i vrångstrupen. Denna bok kommer att generera nya reviderade upplagor och nya titlar där Hedenius går i svaromål mot sina kritiker samtidigt som han utvecklar sin kritik och filosofi. Sedan Ingemar Hedenius död 1982 har ett flertal böcker utkommit där man både analyserar och kritiserar Hedenius ansats.

2006 släpper Humanisternas ordförande Christer Sturmark sin bok "Tro och Vetande 2.0" i en tid då ateistisk litteratur under några år skördat stora framgångar på internationella försäljningslistor med titlar som "Handbok för Ateister" av den franske filosofen Michel

Onfray, "The God Delusion" av den brittiske genetikern Richard Dawkins och "The End of Faith" av den amerikanske författaren Sam Harris. Uppenbarligen har detta väckt debatten om tro och vetande till liv.

1.2 Frågeställning

Med utgångspunkt från den kristendomskritik som anfördes av Ingemar Hedenius från mitten av 1900-talet vill jag belysa hur och om de religionskritiska argumenten förändrats samt försöka besvara frågan om här föreligger en idéförskjutning inom ateismen. Med idéförskjutning hänvisar jag till en stark ateism ur ett kunskapsteoretiskt perspektiv. En sådan idéförskjutning skulle kunna vara att någon ny argumentation framkommit som ökar eller minskar sannolikheten för Guds existens, eller att man kommit fram till ny definition av "säker kunskap", som ur ett naturvetenskapligt perspektiv skulle kunna förändra begreppets betydelse.

1.3 Metod

Jag har i första hand koncentrerat mig på litteraturstudier av ateistisk litteratur, analytisk litteratur inom ämnet samt litterära teologiska argument. Till detta kommer debattartiklar i press, TV-dokumentärer samt ett antal källor på internet.

Med hänvisning till att det informationssamhälle vi idag lever i inte existerade för femtio år sedan, det världspolitiska läget där religion är den gemensamma nämnaren i många väpnade konflikter, är det min avsikt att belysa ämnet ur ett internationellt perspektiv. Jag kommer främst i diskussionen belysa hur debatten utvecklats från att under 1900-talets mitt varit en filosofisk angelägenhet till att idag engagera människor i deras vardag.

1.4 Grundläggande begrepp

Varje meningsfullt försök till analys och diskussion bör grunda sig på att man är överens om vad det är man talar om, vilket inte minst tydliggjorts genom den offentliga debatten eller de åtskilliga kommentarer som gjorts till Ingemar Hedenius kristendomskritik under senare hälften av 1900-talet. Det är därmed lämpligt att inledningsvis definiera betydelsen av begreppet ateism och vad som kännetecknar en ateist. Den ateism som ska behandlas här är den sekulära ateismen, till skillnad från den typ av ateism som finns inom buddhismen, där man tror på en transcendent verklighet men saknar gudsbegrepp. Samtidigt kan det vara på sin plats att kort beröra närbesläktade begrepp som tro, agnosticism, sekularism, skepticizm och religionsfrihet.

1.4.1 Ateism

Den språkliga betydelsen härstammar från grekiskan där "A" innebär ett nekande, sammansatt med "theos", det grekiska ordet för Gud, vilket i översatt form kan tydas som o-gud, icke-gud, mot-gud, anti-gud. Inblandandet av "ism" bidrar dock med en viss förvirring eftersom "ismer" ofta tyder på att man har att göra med en "lära", vilket i sin tur gör att "ateism" kan uppfattas som en tro. Den amerikanska organisationen Atheists menar dock att ateism inte alls är en tro, utan att begreppet istället betyder "away from the belief in a god or gods"¹ - bort från gudstro

---

¹ American Atheists Inc, 20061227, <http://www.atheists.org/faqs/atheism.html>

eller tron på gudar”, vilket snarare utgör en tolkning än en direkt språklig översättning. Icke desto mindre verkar denna tolkning utgöra den minsta gemensamma nämnare som ateister generellt valt att enas kring.

Denna minsta gemensamma nämnare kallas ibland ”svag ateism”, vilket då innebär att man helt enkelt ”inte tror på Gud”, och är som sådan grundförutsättningen för det mer engagerade ställningstagandet ”stark ateism”. Stark ateism innebär ett mer reflekterat ställningstagande där man ”förnekar existensen av Gud eller flera gudar”. Detta ställningstagande argumenteras med att det saknas logiska och naturvetenskapliga bevis som talar för att det skulle finnas någon Gud. En tredje definition är ”nonkognitivistisk ateism”, vars anhängare anser att diskussionen om Guds existens är meningslös med hänvisning till att ordet ”gud” saknar semantisk betydelse.

Ur ett historiskt perspektiv har ofta människor som bekant sig till en annan tro än den dominerande religionen beskyllts för att vara ateister². Detta med hänvisning till att Guds existens varken går att bevisa eller att motbevisa, dels med hänvisning till den grammatikaliska ändelsen ”ism”, vilken ofta kännetecknar en åskådning eller intellektuell inställning³. Därför anses ateismen ibland vara en tro, livsåskådning eller ideologi, vilket argumenteras av Humanisternas ordförande Christer Sturmark:

”Ateismen är per definition ingen ideologi, utan en rent kunskapsteoretisk ståndpunkt. Som sådan är den helt odramatisk. Till ateismen kan varken värderingar, moraluppfattningar eller illdåd kopplas”⁴.

Sturmarks definition stöds nästan ordagrant av den amerikanska organisationen Atheists, som menar att ateister inte är sekulära humanister, fritänkare, rationalister eller andra definitioner med hänvisning till religiösa doktriner. Enligt Atheists är ateism snarare ett moraliskt och intellektuellt ställningstagande⁵. Jag tolkar Atheists definition på moral som att de uppfattar det som en omoralisk handling mot intellektet att bekänna sig som någonting annat än ateist.

1.4.2 Tro

Tro är ett än mer problematiskt begrepp som kräver belysning. Jesuitpater Rainer Carls som skrivit en bok där han analyserar Ingemar Hedenius kristendomskritik i ett halvsekelperspektiv ägnar en stor del av sin analys till att reda ut skillnaderna mellan tre olika sätt att tolka dess betydelse.

Tro som tillit: Denna tro hänvisar inte till något kunskapsmässigt ställningstagande till det man tror på, utan handlar mer om att lita på sin bästa vän – att känna förtroende för någon. Rainer Carls uppfattar det som att Ingemar Hedenius generellt inte hänvisar till denna definition när han talar om tro och vetande⁶.

Testimoniell tro: Denna tro innebär att man förlitar sig på någon annans uppfattning eftersom man själv inte kunnat skaffa sig förstahandserfarenhet av

---

² 20061227, <http://sv.wikipedia.org/wiki/Ateism>

³ 20061227, <http://sv.wikipedia.org/wiki/Ism>

⁴ 20060405, <http://expressen.se/index.jsp?a=559166>

⁵ 20070102, <http://www.atheists.org/faqs/atheism.html>

⁶ Carls, Rainer, 2001, s 44-45

sakfrågan. Det är alltså frågan om en auktoritetstro, vilket är en mycket omfattande form av tro. Enligt Carls är inte heller detta det som Hedenius avser med tro, även om han påpekar vikten i att ”finna de rätta auktoriteterna”⁷.

Kognitiv tro: Det är just den kognitiva formen som Carls argumenterar att Hedenius håller för självklar även om han anser att Hedenius brister i tydlighet vad gäller begreppsdefinition. Det handlar alltså om en tro som finner sin grund i sannolikheten att någonting är sant⁸.

Ur ett internationellt perspektiv talas det ofta om ”tro” som två olika begrepp: ”belief” och ”faith”. Med ”belief” avses ett trossystem eller en ”kognitiv tro”, medan ”faith” är betydligt mer komplicerat. ”To have faith in” kan i många fall hänvisas till testimoniell tro, samtidigt som ”faith” även hänvisar till den kristna läran i sig själv⁹. När man talar om sannolikhet eller hänvisar till något som är rimligt använder man sig snarare av ”probability” eller ”plausibility”, vilket ligger närmare den kognitiva tron än ”faith”.

1.4.3 Agnosticism

Att agnosticism är tveksamhetens ställningstagande märks inte minst på svårigheterna att definiera uttrycket. Troligen härstammar begreppet från en artikel av den brittiske biologen Thomas Huxley 1888 vid namn ”Agnosticism and Christianity” där författaren menar att man inte kan uttala sig om ”Det Ovetbara” eller ”tillvarons yttersta grunder”¹⁰, men betydelsen används mycket bredare än så. Detta kan innebära ställningstagandet att det är omöjligt att med säkerhet veta om det finns någon Gud, och inte heller finns det någon möjlighet att införskaffa sådan kunskap. Samtidigt kan agnosticism lika gärna betyda att man helt enkelt inte tagit ställning i frågan, är osäker, eller att frågan helt och hållet är egal.

1.4.4 Sekularism

Sekularism i sin filosofiska form är en stark ateism som inte bara förnekar guds existens, utan avvisar kategoriskt all form av andlig eller transcendental verklighet. I sin politiska form ligger tonvikten på att reducera religionens betydelse från politisk maktfaktor till en personlig angelägenhet.

1.4.5 Skepticism

Sekularism är nära besläktad med skepticism, som förutom de sekulära ståndpunkterna även förkastar kvacksalveri, psuedovetenskap, alternativmedicin, scientologi m.m. I Sverige organiserar sig några skeptiker inom föreningen Vetenskap och Folkbildning, vars stadgar lyder:

”Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till syfte att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den

---

⁷ Carls, Rainer, 2001, s 46-47

⁸ Ibid, s 42-43

⁹ Prismas engelska ordbok, 1988, s 43, 148

¹⁰ 20061227, <http://sv.wikipedia.org/wiki/Agnosticism>

vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel. Föreningen ansluter sig till den politiska demokratis principer. Föreningen är partipolitiskt neutral och obunden i religiösa trosfrågor”¹¹.

1.4.6 Religionsfrihet

Senare i debatt kommer jag även att beröra lagen om religionsfrihet, en av de grundläggande mänskliga rättigheterna. Europakonventionens artikel nio säger att:

”1. Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

2. Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana begränsningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten, till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter”¹².

1.4.7 Ateologi

I en intervju i Svenska Dagbladet ges den franske filosofen och författaren Michel Onfray möjlighet att definiera begreppet som:

”Ateologi är en filosofisk vetenskapsgren som ska avslöja hur man har byggt upp religiösa fiktioner som Gud, den odödliga själen och livet efter detta. Den ska dekonstruera de tre monoteismerna kristendom, judendom och islam och ersätta dem med en ny ateistisk etik”¹³.

---

¹¹ 20061227, <http://www.vof.se/presentation.html>

¹² 200609, <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1009F7DB-87E3-4056-8E17-8A8A41768BA7/0/SwedishSu%C3%A9dois.pdf>

¹³ 20070103, Carling, Maria http://www.svd.se/dynamiskt/idag/did_14356358.asp

2. Undersökning

Undersökningen syftar till att belysa debatten och argumentationen i sakfrågan för att utröna om det föreligger en idéförskjutning inom ateismen med avstamp i den idédebatt som inleddes av Ingemar Hedenius med dennes bok ”Tro och Vetande” från 1949. Har ateismen som idé förändrats under resans gång? Jag kommer att titta på några utvalda aktuella debattörer, företrädesvis förespråkare för den ateistiska linjen, för att se hur de argumenterar för sitt ställningstagande.

2.1 Ateism och debatt

Det är i dagens Sverige svårt att definiera en rörelse som uteslutande förespråkar ett renodlat ateistiskt budskap eller som uteslutande ägnar sig åt kristendoms- eller religionskritik. Överhuvudtaget tycks ateister inte organisera sig i samma utsträckning som de troende gör i sina religiösa samfund. Frågan kan även väckas huruvida det i större utsträckning existerar en diskussion som uteslutande berör frågan om Guds existens.

Även om Sverige är ett uttalat sekulärt samhälle som inte längre är knutet till en speciell religion, så verkar inte dessa frågor ha någon högre prioritet på den politiska agendan, Kristdemokraterna undantaget. Vänsterpartiet hade tidigare frågan om Svenska Kyrkans separation från staten högt uppe på sin agenda, men idag saknar partiprogrammet helt hänvisning till religiösa frågor. Inte ens då partiet hänvisar till sin feministiska profil, rörande patriarkatets bibehållande av makt, omnämns religionen som ett system som bidrar till att förtrycka kvinnor¹⁴. I övrigt fokuserar riksdagspartierna på praktiska frågor som uppkommer i ett mångkulturellt och multireligiöst samhälle, från integrationsfrågor, hur man handskas med frågor som kan härledas till religion, exempelvis omskärelse eller hedersrelaterade brott, religiösa friskolors existensberättigande, till hur man ska öka toleransen och minska segregationen.

Möjligen har ateismen förlorat den position på agendan som den en gång hade på 1970-talet. I ett mångkulturellt samhälle är det betydligt mer komplicerat att ifrågasätta Guds existens och därmed utsätta sig för risken att bli beskylld för intolerans. Å andra sidan riskerar man att från motsatt håll anklagas för relativism.

De som främst för en religionskritisk debatt i Sverige idag är organisationen Humanisterna, före detta Human-Etiska förbundet. Officiellt redovisas en sekulär inställning i sin idéförklaring, vilket man definierar som ”en kritisk inställning till alla former av religion, nyandlighet och ockultism”¹⁵, och visst finns här tydliga drag av renodlad skepticism. Vi har all anledning att återkomma till Humanisterna, men låt oss börja med att se på Ingemar Hedenius kristendomskritik från 1949.

2.2 Tro och Vetande

Det mest framträdande argumentet i Hedenius resonemang handlar om huruvida en religiös övertygelse, i detta fall den kristna tron, stred mot sunna förnuftet. Detta förnuft definierar Hedenius som:

---

¹⁴ 20061227, http://www.vansterpartiet.se/cs-media/PUB_Ideologi/uploads/000019390/Partiprogram2004.pdf

¹⁵ 20061227, <http://www.humanisterna.se/hTexter.asp?f=s&t=47&vm=7>

”den verksamhet som tar sig uttryck, när någon tror på eller rättar sitt handlande efter sanningar, som faller under vetenskapen, eller förknippar sådana sanningar med varandra på ett logiskt sätt eller avvisar sådana tankar eller påståenden, som strider mot vetenskapliga sanningar, eller försöker upptäcka nya sanningar, som kan inordnas i vetenskapen”¹⁶.

Enligt denna syn på vad som kännetecknar den förnuftiga människan, är denne tvingad att avvisa en tro som strider mot vetenskapliga sanningar. På så vis problematiserar Hedenius uttrycket ”Tro och Vetande” men även i de fall då ingen motsägelse går att finna mellan tro och vetenskap, inträder ”den intellektuella moralens maxim”, vilken innebär att inte tro på något, som det inte finns några förnuftiga skäl att anse vara sant.

De tre förutsättningarna, ”postulaten”, för den kristendomskritik Ingemar Hedenius levererar skall med stöd av analysen i Johan Lundborgs bok ”När ateismen erövrade Sverige” förstås enligt följande:

Den religionspsykologiska förutsättningen:

”För det första antar jag, att den religiösa tron till en väsentlig del innehåller ett försanthållande av vissa föreställningar och antaganden, som vetenskapen inte kan verifiera”¹⁷. Hedenius menar här att det är en förutsättning för en konflikt mellan tro och vetande att den religiöse anser att dennes tro är sann¹⁸.

Den språkteoretiska förutsättningen:

”För det andra antar jag att det religiösa språkets termer är meddelbara, så att deras mening kan klargöras även för personer som inte är troende”¹⁹. Hedenius förkastar alltså idén att man måste vara initierad för att till fullo kunna förstå innebörden av religiösa satser och symboler.

Det rimliga i denna förutsättning sammanfattar Hedenius med att det skall vara fullt möjligt att ”beskriva och förklara de känslöstämningar och viljetendenser som det religiösa språkets termer uttrycker och analysera de religiösa påståenden som görs”²⁰, samt att ”den kristna tron själv förutsätter att trosföreställningarna kan meddelas icke-troende”²¹. I detta menar Hedenius att de som medvetet tackat nej till frälsning också är helt på det klara med vilka konsekvenser det medför, enligt den kristna läran.

Den logiska förutsättningen:

Principen att två sanningar inte kan motsäga varandra. En tanke eller åskådning som innehåller en motsägelse är falsk²².

---

¹⁶ Hedenius, Ingemar, 1949, s 83

¹⁷ Ibid, s 65

¹⁸ Ibid, s 67

¹⁹ Ibid, s 68

²⁰ Ibid, s 70

²¹ Ibid, s 75

²² Ibid, s 75

När Ingemar Hedenius talar om sanningar och ”försanthållande” kan det vara på sin plats att se på hur detta sanningsbegrepp bokstavligen definieras:

”Den verkliga religiöse håller för sant, att Gud är barmhärtig och att tron på Jesus skall frälsa honom, *i alldeles samma mening* som andra människor håller för sant, att ingen Gud och ingen religiös tro kan rädda oss från att en gång dö och sedan aldrig vakna mer”²³.

Hedenius grundfråga är huruvida det finns en motsägelse mellan tron och vetandet. Föreligger en sådan motsägelse och man vill vara konsekvent, kan man inte vara både kristen och förnuftig menar han. Man måste välja. Ingemar Hedenius slutsats blir helt sonika att kristendomen måste motsäga vetandet²⁴.

Detta sätt att resonera kring tro och vetande med hänvisning till förnuftet var inte lika självklart för andra. Framför allt verkade man från teologiskt håll inte alls varit förberedd på debatten när man spelade Hedenius i händerna med argument om en trosvärld skild från bevisbörda med den självupplevda religiösa erfarenheten som enda referenspunkt. Andra argument var att Hedenius helt och hållet missförstått vad det innebär att ”tro” i religiös bemärkelse, eller att trosföreställningar inte behöver vara mindre sanna bara för att de inte kan verifieras vetenskapligt²⁵.

Denna problematik som uppkommer när ”tro” ska värderas som ett kunskapsbegrepp genererar ett lösningsförslag från Anders Jeffner, professor i tros- och livsåskådningsvetenskap vid Uppsala Universitet, i vad han kallar för ”grundmönsterteori”²⁶. Översiktligt handlar grundmönsterteori om människans förmåga att gestalta helheter utifrån olika delar och att skapa struktur i sin egen värld av upplevelser. Med hänvisning till personlig erfarenhet, kunskapsnivå tolkar människan mönster och drar slutsatser och generaliserar därifrån fram en helhet. Detta grundmönster förser människan med kunskap med samma upplevda giltighet som logiskt tänkande och sinneserfarenhet även om den i sak inte håller för en vetenskaplig bevisning. Jeffner menar att en människas gudstro är en konsekvens av den människans grundmönster, där skillnaden mellan de två slutsatserna ”tro” och ”icke-tro” beror på den individuella människans erfarenhet och kunskapsnivå av transcendent karaktär. Jeffners teori har givetvis stött på kritik, och likt Hedenius kristendomskritik har den undergått löpande revisions.

Ingemar Hedenius presenterade sin kristendomskritik i en tidsepok där samhällen byggdes upp efter andra världskriget, när vetenskapen och det rationella tänkandet stod som modell för framsteg, och där kyrka och religion fick finna sig i att representera det föråldrade och bakåtsträvande. Det är under Hedenius tid människan erövrar rymden, det kalla kriget utspelas mellan Sovjetunionen och USA, televisionen tar allt större plats i människors vardag, och det svenska folkhemmet byggs.

När Christer Sturmark några år in på det nya millenniet publicerar sin bok ”Tro och Vetande 2.0”, gör han det i ett hektiskt informationsamhälle där vetenskapliga framsteg görs på en kunskapsnivå som är närmast omöjlig att förklara för en lekman och där religiös fundamentalism underblåser konflikter och terroristaktioner över hela världen.

---

²³ Hedenius, Ingemar, 1949, s 67

²⁴ Lundborg, Johan, 2002, s 257-258

²⁵ Ibid, s 93

²⁶ Jeffner, Anders, 1981, s 58-65

2.3 Tro och Vetande 2.0

Det är lätt att tro att Christer Sturmarks bok, tack vare boktitelns hänvisning till Ingemar Hedenius kristendomskritiska bok med tillägget ”2.0”, skulle vara en uppdatering av den kunskapsteoretiska grund som är Hedenius kristendomskritik. Så är dock inte fallet. Istället handlar boken till övervägande del om, vilket tydligt och klart anges på dess baksida, idékonflikten mellan sekulär humanism och religiös dogmatik. Detta innebär att mycket av det man får sig till livs är den svenska organisationen Humanisternas idéprogram, förstärkt med en sammanfattande historisk argumentation mot Guds existens.

Här återfinner vi det klassiska teodicéproblemet, som berör det motsägelsefulla problematiken i hur en god och allsmäktig Gud kan tillåta ondska i världen, hur människans moraliska och etiska värderingar ska fungera utan hänvisning till tio Guds bud och hotet om skärselden, hyllandet av den vetenskapliga modellens överlägsenhet som källa till kunskap. Parallellt löper en skönlitterär historia om två personer, varav den en är rationell ateist och den andre inte verkar ha någon bestämd åsikt. Jag uppfattar att detta syftar till att pedagogiskt lära ut hur man argumenterar för den sekulära humanismen och bemöter frågor rörande ”New Age”, alternativmedicin och sådant som skeptiker hänvisar till som psuedovetenskap.

Grundargumentet i ”Tro och Vetande 2.0” är dock samma som vi finner hos Ingemar Hedenius tre postulat och ”den intellektuella moralens maxim”. Det finns inga förnuftiga eller vetenskapliga skäl att tro att Gud existerar. Även om ämnesområden som global terrorism och stamcells forskning inte existerade på Hedenius tid, och att den debatt Sturmark representerar ofta är mer praktiskt inriktad än den som Hedenius förde, framförs här inga kunskapsteoretiska nyheter.

2.4 Motargumentation

I det offentliga rummet verkar ateismens motståndare ta debatt och gå i svaromål nästan uteslutande med anledning av ett debattinlägg som initieras av ateisterna. De som tar idédebatt i lokalpress är då främst anställda inom församlingar och samfund vilket givetvis ger ett samlat konfessionellt perspektiv, men kanske inte kommunicerar med samma retoriska tydlighet. Det är överhuvudtaget svårt att identifiera en egentlig central ståndpunkt, organisation eller rent av en formulerad strategi, dels för bemötande, dels för en självständig och drivande argumentation för sin livsåskådning.

2.5 Svenska Evangeliska Alliansen

Svenska Evangeliska Alliansen är ett kristet samarbete mellan församlingar, samfund och organisationer som har som mål att tillföra vad man kallar för ett evangeliskt perspektiv på dialog och debatt²⁷. Alliansen är även del av ett internationellt nätverk, World Evangelical Alliance, som enligt uppgift består av 335 miljoner evangeliska kristna. Alliansen har uppmärksammat denna brist på stringens och vägledning och har i svensk debatt tagit upp kampen med humanisterna. I en serie föreläsningar med namnet ”Utmaningen från Humanisterna” syftar man till att ge präster, pastorer och medlemmar underlag för argumentation och presentera en ”analys av deras religionskritik och en utvärdering av anspråken på vetenskaplighet”. I spåren av bland annat Lena Einhorn i bokform upprättade

---

²⁷ 20070101, <http://www.sea.nu/sea.asp>

teori att Jesus egentligen var identisk med Paulus, har samma rörelse en föreläsning om vad som är fakta och spekulering om Jesus och om historisk forskning i ämnet.

Ambitionen tycks vara att möta ateisterna i debatt på ateisternas planhalva med argument som hänvisar till historia, forskning och sanningsbegrepp och på så sätt motverka ateisternas reduktion av religiöst tänkande till ren vidskepelse. Detta innebär inte att man på något vis framför något nytt som skulle motivera en högre sannolikhet för Guds existens.

2.6 Civitas institut för politisk filosofi

Civitas beskriver sig som ”oberoende idéinstitut som verkar för den västerländska politiska traditionens klassiska, kristna och humanistiska idéer” och säger sig arbeta med att i modern kontext ”levandegöra, vidareutveckla och kritiskt tillämpa de betydande, men i Sverige ofta ignorerade, etiska, sociala och politiska insikterna hos den klassiska västerländska traditionens stora tänkare”, med vilka man bland annat hänvisar till Aristoteles, Cicero, Augustinus och Aquino med historiskt efterföljande kristna filosofer²⁸. I klarspråk betyder detta att Civitas ligger Kristdemokraterna mycket nära och att vad det handlar om är att bygga en kristen plattform för den idédebatt som med förnyad intensitet blossat upp i Sverige. I tre ”idéskrifter” tar man bland annat upp ämnen som kristdemokratiens utveckling, kristdemokratisk samhällssyn, kristdemokratisk etik med tio Guds bud och dekalogen som utgångspunkt.

2.7 Genesis – vetenskap ursprung och skapelsetro

Genesis beskriver sig som en organisation som vill ”verka för en kristen grundsyn på vetenskaperna och för att den bibliska synen får komma till tals i skola och samhälle” och är den organisation som tydligast framför att man har som främsta mål att försvara den bibliska skapelsetro²⁹. Organisationens hemsida innehåller många argument för sin sakfråga och tillhandahåller möjligheten att boka föreläsare, som i egenskap av experter inom sitt område kan hjälpa till att slå ett slag för kreationismen. Detta är något som under hösten 2006 väckte stor uppmärksamhet i lokalpressen då Genesis Krister Renard föreläste om ämnet på Linköpings Universitet³⁰. Detta resulterade i att universitetets vetenskapliga status ifrågasattes och att rektor Mille Millnert fick rycka ut till försvar som gick ut på att det var en studentförening som hyrt universitetets lokaler och att man låtit påskina att föreläsningen skulle varit organiserad av lärosätet, vilket absolut inte var fallet³¹.

2.8 Medlingsförsök i debatten

Den offentliga debatten har under senaste året förts i svenska tidningar, och exempel på detta hittar vi bland annat i Uppsala Nya Tidning³², Västerbottenskuriren³³ och Världen Idag³⁴. Svenska Dagbladet har deltagit i debatten med artiklar under rubrikerna Brännpunkt och Idag,

---

²⁸ 20070101, <http://www.civitas.net>

²⁹ 20070101, <http://www.genesis.nu>

³⁰ Sievers, Johan, 20061030,

<http://archive.corren.se/archive/2006/10/30/ixb4a5shlc34k1v.xml?category1=1096984640-4&category2=1096984640-7>

³¹ 20070101, <http://www.liu.se/liu-nytt/debatt/pseudo>

³² 20061231, http://www2.unt.se/avd/1,1786,MC=2-AV_ID=565828,00.html

³³ 20061228, <http://www.vk.se/Article.jsp?article=95007>

³⁴ Ibstedt, Sebastian, 20061127, <http://www.varldenidag.se/?aid=4849&sessId=hNttfCzh&cat=1&b=1>

och i slutet av 2006 väljer man det i debatten unika att publicera ett gemensamt inlägg författat av humanisten Åke Wennman tillsammans med teologie doktor Ted Harris som båda två tröttnat på vad de kallar ”denna trista oförsonlighet”³⁵.

I ljuset av den samtida debatten mellan ateister och troende, och med tydlig hänvisning till de ställningstaganden som görs i de aktuella böckerna av Sturmark, Harris, Dawkins och Onfray, finner både Harris och Wennman det märkligt hur religionskritikerna konsekvent verkar blunda för religionens positiva funktioner som exempelvis tillit, respekt och medkänsla. Detta skall förstås inte uppfattas som ett förnekande av historiska illgärningar mot mänskligheten i såväl Guds som gudsförnekandets namn, utan mer som en uppmaning till en mer konstruktiv debatt. Bland annat skiftar man perspektiv från det stora till det lilla när man säger att ”om den humanistiska rörelsen ska kunna utvecklas måste den visa mer förståelse för mänskliga andliga behov och mer lyhördhet för människors inre föreställningar och önskningar”³⁶. Uppenbarligen är detta ett viktigt och kanske banbrytande inlägg, med tanke på att jag endast tre dagar efter artikelns publicering kan räkna till 510 kommentarer till artikeln.

2.9 Internationaliseringen

Som jag berör i min frågeställning är debatten i modern tid en produkt av det informationssamhälle vi lever i. Replikskiften som förr ibland kunde dröja månader, levereras idag så snabbt som på några minuter. Informationssamhället har även flyttat in världsreligionerna och konflikterna in i det numera mångkulturella folkhemmet, vilket gör att den svenska debatten i de flesta fall är en översättning av den internationella.

2.10 The God Delusion

Det som i argumentation skiljer Richard Dawkins från Christer Sturmark är att Dawkins med hjälp av förnuftigt resonemang och vetenskapliga metoder har ambitionen att bevisa att det inte finns fog för att tro på Guds existens, medan Sturmark anser att bevisbördan för Guds existens helt och hållet åligger de troende³⁷. I övrigt hänvisar båda till det förnuftsvidriga i att tro på en allstädes närvarande transcendent högre makt som har förmåga att aktivt gripa in i historien.

Dawkins inleder andra kapitlet, efter att i det första varnat för att en del av det han framför kan verka stötande, med att ställa upp Guds existens som en hypotes och konstaterar att det gamla testamentets Gud är:

”jealous and proud of it; a petty, unjust, unforgiving control-freak; a vindictive, bloodthirsty ethnic cleanser; a misogynistic, homophobic, racist, infanticidal, genocidal, filicidal, pestilential, megalomaniacal, sadomasochistic, capriciously malevolent bully”³⁸.

Något som troligen uppfattas som stötande för de som är av åsikten att Gud är god och allsmäktig. I samma andetag definierar Dawkins sin gudshypotes som:

---

³⁵ Harris, Ted, Wennman, Åke, 20061230, http://www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_14343827.asp

³⁶ Ibid

³⁷ Sturmark, Christer, 2006, s 104

³⁸ Dawkins, Richard, 2006, s 31

”there exists a super-human, supernatural intelligence who deliberately designed and created the universe and everything in it, including us”.

Det är denna Gud som författaren fortsättningsvis syftar till att motbevisa med stöd av vetenskapliga metoder och förnuftigt resonemang. Dawkins försöker systematiskt påvisa det bristfälliga i de vanligaste argumenten för Guds existens och börjar med att underkänna Thomas av Aquinos fem gudsbevis. Aquinos femte gudsbevis berör tanken om att levande varelser ser ut som om de blivit skapade och att det av den anledningen måste existera en skapare, det vi kallar för Gud. Här finner Dawkins grunden till idéerna om ”Intelligent Design” som motsats till evolutionsteorin, en av Dawkins hjärtefrågor och som tillägnas större delen av det fjärde kapitlet.

Andra religiösa argument för Guds existens som Dawkins argumenterar är det ontologiska - att det måste finnas ett högsta goda och att detta är Gud³⁹ och skönhetsargumentet som innebär att konstnärer och kompositörer skulle vara drivna av gudomlig inspiration⁴⁰. Argumentet som stöder sig på den troendes personliga erfarenhet av Gud, gör Dawkins gemensam sak med Sam Harris och pekar på att liknande argumentation rörande profana frågor enbart skulle bevisa att man är i behov av psykiatrisk vård⁴¹. På samma sätt underkänner Dawkins bevisvärdet i Bibeln med hänvisning till bristande källkritik och det faktum att evangelierna på flera punkter motsäger varandra⁴².

Richard Dawkins debatterar därefter sannolikheten för Guds icke-existens, där de som förespråkar teorin om en intelligent skapare med argumentet att det är osannolikt att universum uppkommit av slump, får se sitt kanske tyngsta argument i en helt motsatt betydelse. Dawkins ger dock sina meningsmotståndare rätt i att slumpen knappast haft ett finger med i spelet, och propagerar istället för det naturliga urvalet efter Darwins evolutionsteori⁴³. Fortsättningsvis koncentrerar sig författaren på att möta argumentationen från kreationisterna och där motståndarsidan tolkar luckor i evolutionsteorin som bevis på ett gudomligt ingripande, jublar Dawkins åt att det ännu finns så mycket arbete att utföra i naturvetenskapens namn⁴⁴.

En ambitiös linje i Dawkins bok är när han med stöd av evolutionsteorin försöker finna svar på varför religion överhuvudtaget existerar. I detta menar han att religionen rimligtvis måste ha uppkommit med hänvisning till artens strävan att överleva. Dawkins konstaterar att religiöst beteende är lika universellt som heterosexuellt beteende, och därmed borde det rimligen finnas en Darwinistisk förklaring⁴⁵. Dawkins funderar över om det naturliga urvalet istället siktar in sig på att grupperingar av människan ska ha störst chans att överleva som art, eller om religiöst beteende är en önskad biprodukt av något som egentligen syftar till något helt annat. Författaren exemplifierar sedan hur malar som använder stjärnorna för att navigera, men istället dras till ljus, där de istället möter döden, vilket förklaras med att elektriskt ljus inte existerade då malen utvecklade sin förmåga till förmån för sin arts överlevnad. Eftersom Dawkins ur ett evolutionistiskt perspektiv inte ser någon självklar nytta

---

³⁹ Dawkins, Richard, 2006, s 80

⁴⁰ Ibid, s 86

⁴¹ Ibid, s 88

⁴² Ibid, s 92-93

⁴³ Ibid, s 119

⁴⁴ Ibid, s 132

⁴⁵ Ibid, s 166

för den mänskliga artens överlevnad eller utveckling i religion, så ligger en sådan slutsats nära till hands.

De argument som Dawkins framför till ateismens fördel är tydligt färgade av hans akademiska bana men hänvisar lika ofta till moralisk och etisk problematik, exempelvis barns rättigheter att växa upp i en miljö fri från religiös påverkan. Likväl hänvisar argumenten i stort till naturvetenskap och slutsatser ur förnuftig reflektion, visserligen applicerade i en nutida kontext, men däremot visar argumenten inte på någon idéförskjutning eller framlägger någon ny bevisföring i frågan om Guds existens eller icke-existens.

2.11 Handbok för Ateister – En ateologisk betraktelse

Den franske författaren och filosofen Michel Onfray levererar i sin bok ”Handbok för ateister – en ateologisk betraktelse” en mycket radikal kritik av de abrahamitiska religionerna. Den skarpa tonen tydliggörs redan på bokens baksida där man kan utläsa att:

”Bara genom ett konsekvent världsligt synsätt kan människan återvinna sin andliga frihet och livsglädje, i ett genuint sekulariserat samhälle där kroppen upphört att vara en bestraffning, jorden en tåredal, livet en katastrof, njutningen en synd, kvinnorna en förbannelse, intellektet en förhävelse.”

Precis som Dawkins anser Onfray att Gud helt och hållet saknar positiva karaktärsdrag och att religion och religiösa människor står för en överväldigande majoritet av all ondska i världen, såväl historiskt som i modern tid⁴⁶ men därefter upphör respektive herrars argumentation att uppvisa några större likheter.

Onfray argumenterar att vi inte alls lever i en ateistisk tid. Detta är helt enkelt bara en föreställning ur de troendes perspektiv. Vad författaren uppfattar som än värre är att de som idag kallar sig ateister i själva verket hyllar kristna etiska och moraliska värderingar som genomsyrar hela samhället på alla nivåer liksom människors tänkande och handlande, och att det enda som skiljer ateisterna från de troende är att de förnekar Guds existens⁴⁷. Onfray vill istället se en ”postmodern ateism” som framhåller ”filosofin och förnuftet, den individuella och sociala nyttan, pragmatismen och hedonismen”⁴⁸. Här handlar det om att sätta mänskligheten i centrum och skapa en värld som är till för människorna i stället för av och för Gud. Denna tanke skulle enligt Onfray skapa en etik som inte hänvisar till hotet om bestraffning efter döden, utan handlar om hur man åstadkommer nytta och lycka för så många människor som möjligt⁴⁹.

I enighet med Dawkins och Harris ifrågasätter författaren sanningshalten och trovärdigheten i de monoteistiska religionernas heliga skrifter med hänvisning till det källkritiska argumentet⁵⁰. Han tillåter sig att häpna över det faktum att under olika tidsperioder har texterna varit hemliga eller varit förbjudna att översätta – det senare ett förbud som fortfarande i modern tid är högst aktuellt inom Islam. Bland annat hänvisas till att Bibeln i olika undersökningar har visat sig vara författad och bearbetad under så lång tidsperiod som

---

⁴⁶ Onfray, Michel, 2005, s 61

⁴⁷ Ibid, s 77

⁴⁸ Ibid, s 79

⁴⁹ Ibid, s 80

⁵⁰ Ibid, s 185

tvåatusensjuhundra år, vilket effektivt omöjliggör att man kan sätta in texten i ett sociologiskt, politiskt eller filosofiskt sammanhang⁵¹.

Onfrays ateologiska betraktelse innehåller en generös uppräknig av alla de historiska förbrytelser som begåtts mot mänskligheten i Guds namn. Högst tänkvärd är argumentationen om hur de tre monoteistiska religionerna syftar till att systematiskt motverka intellektet genom att hylla den blinda tron, bekämpa vetenskapliga framsteg och sabotera människors möjlighet till ett gott liv. Detta kan mycket väl resultera i ett förnuftsmässigt och moraliskt avståndstagande till religion såsom organiserat andligt utövande, likväl som ett förnekande av föreställningen om en god och allsmäktig Gud. Men även om språket och tonläget i Onfrays debattinlägg är högst radikalt, på gränsen till uppskruvat, levereras ändå inga nya idéer.

Sent i det avslutande kapitlet ”För en postkristen sekularitet” återtar Onfray initiativet när han levererar en god portion samtidskritik mot de relativistiska strömningar som han uppfattar genomsyrar det västerländska tänkandet. Resonemanget baserar sig på att om man kan tänka sig att i värde jämställa exempelvis religiösa myter med vetenskapligt tänkande, inbjuder man till relativism och då kan man lika gärna sluta tänka. Slutsatsen är den att man omöjligen bör, ska eller kan hålla sig neutral. Man är tvingad att ta ställning och i kriget mellan den muslimska- och den judisk-kristna livssynen, vänder sig Michel Onfray bort och väljer istället filosofins väg⁵².

2.12 The End of Faith – Religion, Terror and the Future of Reason

Samma kritik mot den moderna relativismen finner vi hos Sam Harris. Som amerikansk medborgare med terroristattacken mot World Trade Center i färskt minne, tillåter han sig däremot inte samma valmöjlighet som Onfray, utan konstaterar helt enkelt att problemet med människors tro är att den får oss att obönhörligen ta livet av varandra. Han finner det samtidigt helt paradoxalt att det är högst tabubelagt att kritisera en människa för dennes religiösa tro, samtidigt som den gemensamma nämnare för religiösa trosuppfattningar är uppfattningen att alla andra livsåskådningar är felaktiga, samtidigt som man framhåller ofelbarheten i den egna läran⁵³. Detta relativistiska synsätt som Richard Dawkins kallar för ”tassandet” kring religionens särställning, det absurda i att det finns en speciell lag som garanterar religionsfrihet, en rättighet som redan finns tillgodosedd inom åsiktsfrihet och yttrandefrihet, har den betydande skillnaden att lagen tillåter hets mot folkgrupp under förutsättning att man kan hänvisa sitt hatiska ställningstagande till religionsfrihetslagen⁵⁴. Kanske pekar det också på hur lätt det är att utifrån sin egen horisont tolka en text till sin fördel.

Det som radikalt skiljer Sam Harris från sina samtida författare är ett kraftfullt argumenterande mot relativistiskt tänkande och att det faktiskt finns religioner som är mer eller mindre onda. Harris har identifierat att då en jainist högst sannolikt inte skulle lyfta ett finger mot en medmänniska för att övertyga någon om sin religions förträfflighet, är det däremot en religiös plikt för en muslim att med alla till buds stående medel omvända, undertrycka eller döda de otrogna⁵⁵. Harris menar att det är ”moderata muslimer”, som genom sin tystnad och frånvaron av fördömanden av fundamentalistiska våldshandlingar,

---

⁵¹ Onfray, Michel, 2005, s 186-187

⁵² Ibid, s 256-257

⁵³ Harris, Sam, 2004, s 12-13

⁵⁴ Dawkins, Richard, 2006, s 23

⁵⁵ Harris, Sam, 2004, s 108

upprätthåller och bekräftar muslimska religiösa sanningar. Harris argumenterar mot de kritiker som anser att terrorismen har sin grund i amerikansk utrikespolitik, och försvarar krig mot terrorism och muslimskt förtryck som ett nödvändigt ont på grund av det som han identifierar som själva essensen i islam. Vad vi enligt Harris behöver förstå är att ur islamistens perspektiv på de belöningar som väntar i paradiset för den rättrådige, spelar människoliv eller jordens existens en högst marginaliserad roll⁵⁶.

”The End of Faith” är rikligt illustrerad med motbjudande exempel på vad människor historiskt såväl som i modern tid är kapabla att göra mot varandra, enbart med hänvisning till religiös övertygelse. Harris argumenterar att varken utbildning eller ekonomi är en avgörande faktor för en människas beslut att begå självmord samtidigt som man dödar så många andra människor som möjligt, utan den enda anledningen är en blind tro på idén om martyrskap och en bokstavstolkning av en ofelbar bok som uppenbarats av den transcendentia skaparen av universum⁵⁷. De för många människor provokativa formuleringarna till trots, hänvisar även Harris till förnuft, logik och vetenskaplig metod och förutspår att på samma sätt som Poseidon och Zeus en gång förpassades till historiens skräphög, måste rimligtvis även de abrahamitiska religionerna möta samma öde.

I det avslutande kapitlet finner vi överraskande nog en betraktelse på vad lycka egentligen innebär för en människa, hur man kan definiera strävandet och vad som krävs för att uppnå detta. Detta ogripbara som kan skönjas även i de mest kritiserade religionerna bakom alla påbud om väpnad konflikt och definitioner av vilken som är ens folks främsta fiende, identifierar Harris som det som förenar mänskligheten. men även om vetenskapen idag saknar instrument för att vare sig bevisa eller motbevisa detta som vi kallar ”medvetandet”⁵⁸, motiverar detta inte ett irrationellt accepterande av religiösa dogmer. Istället propagerar Harris för ett personligt fenomenologiskt utforskande av en andlighet, vars enda hinder verkar vara vår gudstro⁵⁹.

2.13 Twilight of Atheism – The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World

Den författare som kan uppfattas som den litterära kontrahenten till framför allt Richard Dawkins är den nordirländske teologie professorn Alister E. McGrath, som bland annat författat två böcker som debatterar just Dawkins religionskritik⁶⁰. Detta främst genom att angripa denne på dennes egen planhalva, nämligen genom att underkänna Dawkins vetenskapliga metod. Men det är i 2004 års bok ”Twilight of Atheism” som McGrath går i svaromål på så gott som varje väl underbyggt argument han kan identifiera hos de ateistiska förespråkarna.

Klassiska teorier som Feuerbachs idé om att människan uppfunnit Gud, Marx klassiska syn på religion som ett opium för folket samsas med en analys om varför ateismen har så svårt att nå ut till allmänheten⁶¹. Bland annat nämner han problemet med att organisera sig, formulera ett tydligt budskap, och framför allt bristen på ett tydligt ledarskap – områden där kristendomen

---

⁵⁶ Harris, Sam, 2004, s 136

⁵⁷ Ibid, s 29-31

⁵⁸ Ibid, s 208

⁵⁹ Ibid, s 214

⁶⁰ 20061231,

http://en.wikipedia.org/wiki/Dawkins%27_God:_Genes%2C_Memes%2C_and_the_Meaning_of_Life

⁶¹ McGrath, Alister E, 2004, s 56-61,s276

lyckas så oändligt mycket bättre⁶². Dessutom ser han att ateismen alltför ofta fokuserar på vad man förnekar, istället för vad man erbjuder som alternativ⁶³.

Carl Gustaf Jung konstaterade att Guds död alltid åtföljs av hans pånyttfödelse, vilket McGrath tagit fasta på och hänvisar till att ateismen haft sin storhetstid och att vi nu hos människor ser en pånyttfödelse av intresset för det andliga. ”Twilight of Atheism” ger ett intressant och sakligt perspektiv på de ateistiska argumenten, men bidrar inte heller till någon idéförskjutning i sakfrågan.

---

⁶² McGrath, Alister E, 2004, s 269

⁶³ Ibid, s 272

3. Diskussion

Jag föreställer mig att om det från någon sida skulle ha framkommit något nytt som konkret skulle öka eller minska sannolikheten av Guds existens, så skulle löpsedlar, nyhetsbyråer ha presenterat nyheten på ett sätt som knappast skulle vara möjlig att undgå. Troligen skulle det också generera en hel del litteratur och analyser i frågan. Nu är det väl så att detta kanske inte är den fråga som står allra högst upp på dagordningen för vetenskapen eller för de som ger forskningsanslag. Likväl skulle en klar bevisföring för det ena eller andra argumentet innebära stor inverkan på såväl vetenskaplig ansats som i människors vardagsliv.

Religionen är på väg ner och andligheten upp, konstaterar religionspsykologen och författaren Owe Wikström i en artikel i den kristna tidningen Dagen den 29 december 2006 och hänvisar till att tillvaron i ett mångkulturellt samhälle har resulterat i en skepsis mot fundamentalistisk religion. Wikström välkomnar också att Humanisterna fått en stark talesperson i Christer Sturmark, vilket tvingar kyrkorna att ta debatt⁶⁴. Svenska Dagbladet är bara en av de många tidningar där debatten varit minst sagt livlig, senast i samband med en artikelserie om julfirande utan kristna förtecken⁶⁵. Tyvärr har debatten alltför ofta saknat ny argumentation, kreativ höjd, eller konstruktivitet.

Här i diskussionsdelen av uppsatsen avser jag att belysa debatten, både i Sverige och internationellt. Att jag väljer att dela upp debatten på detta vis är mer en fråga om uppsatsens struktur än en hänvisning till debattens innehåll. Den svenska debatten är på intet sätt isolerad från den internationella vad gäller idédebatten som stöds på rationalism och naturvetenskaplig metod. Ur perspektivet att Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder är det dock intressant att se lite på vilka vardagsfrågor som diskuteras⁶⁶.

I samband med lanseringen av Christer Sturmarks bok *Tro och Vetande 2.0* hölls en föreläsning om just tro och vetande på ABF-huset i Stockholm 21 september 2006. Christer Sturmark konstaterade vid det tillfället att: ”i någon mening får folk tro på vad de vill” samt att ”det är bättre att tro som det är, än att tro som det inte är”. Jag tolkar det som att Sturmark hänvisar till Hedenius ”den intellektuella moralens maxim”, att man inte ska tro på något som det inte finns förnuftiga skäl att tro på. Detta är en vedertagen uppfattning som bland andra delas av Sam Harris, som menar att mycket av det som vi till vardags tror på och uppfattar som sant, grundar sig i hur vi värderar expertutlåtanden. Detta är förstås helt i sin ordning eftersom varje enskild människa omöjligen kan ha personliga erfarenheter att stödja sig på inom varje område⁶⁷. Det är alltså här förnuftet spelar sin roll när vi ska bedöma källans trovärdighet.

Det som är diskussionens kärna ur ett ateistisk perspektiv är valet mellan en livsåskådning baserad på en utsaga som anses vara uppenbarad och motsvarande utsaga som hänvisar till logiskt tänkande och naturvetenskaplig bevisning. Det jag ser som problemet med detta uppenbart slarviga sätt att uttrycka sig är att om man som åhörare inte är väl insatt i sakfråga och debatt, kan man uppfatta uttalandet som elitistiskt. Rimligen kan man väl inte förutsätta att man talar till människor som är redan frälsta vad gäller ens egen uppfattning. Mer troligt är

---

⁶⁴ Blixt, Wilhelm, 20061229, <http://www.dagen.com/dagen/ArticlePayed.aspx?isArchive=False&ID=126297>

⁶⁵ 20070101, <http://www.svd.se/idag>

⁶⁶ Pettersson, Thorleif, 1988, s 151-154

⁶⁷ Harris, Sam, 2004, s 73-79

att det gått trend i hur man språkligt levererar budskap och argument inom genren men jag har personligen svårt att se hur liknande radikala "one-liners" ska kunna tilltala allmänheten och få dem att ansluta sig till Humanisternas livsåskådning.

Ett annat problem är spännvidden i debatten. Det handlar sällan uteslutande om en renodlad livsåskådningsfråga eller vad som har bäst giltighet i fråga om sant eller falskt, tro eller vetande. Vad man missar är tydligheten i ett budskap där vissa slutsatser kanske ändå i förlängningen skulle kunna dras av de enskilda människorna, vilket skulle höja känslan av delaktighet och kunna bygga en starkare rörelse. När Sturmark argumenterar att "New Age" är en omoralisk kultur som profiterar på människor, anser jag att han skriver folk på näsan, moraliserar samt skjuter rejält över målet.

Precis som det finns en religionsfrihetslag som ligger ovanpå grundlagsskyddade rättigheter som åsiktsfrihet och tryckfrihet, får jag känslan av att Sturmark gärna skulle se en hårdare reglering av en näringsverksamhet vars innehåll och nytta för dagen inte kan ledas i bevis med hjälp av naturvetenskapliga metoder. En sådan reglering skulle då likt religionsfrihetslagen ligga ovanpå den redan existerande konsumentskyddslagen. Skulle det då betyda att om jag är missnöjd med den kokbok jag inhandlat så gäller andra regler än om mitt missnöje gäller en bok i ämnet kristallterapi? Vad jag i sak menar är att Christer Sturmark och Humanisterna bör hålla sig till idédebatten och grundläggande humanistiska sakfrågor för att tydliggöra sitt budskap, istället för att gräla på detaljnivå. Annars är jag rädd att man bara skapar irritation och förvirring där människor inte vet vad man får eller ska tycka, samt att det grundläggande budskapet för länge sedan fallit ur fokus.

Detta leder mig in på en av huvudfrågorna som Sturmark framför; Varför tror människor på konstiga saker. Med uttrycket "en konstig tro" menar Sturmark "en uppfattning som inte har något som helst stöd av förnuft och tillgängliga fakta"⁶⁸. Jag uppfattar det som en rent hypotetiskt ställd fråga, vilket är att beklaga då det faktiskt är en mycket intressant frågeställning som dessutom ges mycket större utrymme av hans samtida författare.

De avslutande kapitlen ägnar sig åt en omvärldsbeskrivning där religion sammankopplas med kvinnoförtryck, HIV-epidemins utbredning, väpnade konflikter, allt på vilket Humanisternas livsåskådning presenteras som det självklara botemedlet⁶⁹. Religion, i generell mening, framställs som moralisk förkastlig i frågor som gäller rätten till abort, frågor om dödshjälp, stamcells forskning och organdonationer⁷⁰. Boken avslutas med ett kraftfullt inlägg mot tanken på att införa kreationism i undervisningen⁷¹ och det är i frågor som dessa jag tycker Sturmark kommer till sin rätt när han tar upp nutida problematik på ett rättfram och angeläget sätt. Här har Sturmark ett tydligt engagemang och därför är det märkligt hur pass lite plats dessa viktiga frågor tillåts ta upp.

De brännheta frågorna om stamcells forskning, organdonation och dödshjälp skulle kanske ha kunnat utvecklats, då de berör moraliska och etiska frågor som inte uteslutande diskuteras i kontext av religion och ateism. Avslutande pläderytelsen mot kreationisterna visar att Sturmark har en pedagogisk ådra och är väl påläst i ämnet. Jag anser ändå att Sturmarks ståndpunkt och diskussion skulle haft större genomslag och mer udd om han valt att lämna Humanisternas idéförklaring därhän, för att istället koncentrera sig på de sakfrågor där hans engagemang

---

⁶⁸ Sturmark, Christer, 2006, s 168

⁶⁹ Ibid, s 214-217

⁷⁰ Ibid, s 218-219

⁷¹ Ibid, s 239

brinner som starkast. Att Christer Sturmark är en flitig debattör i alla tillgängliga media är utmärkt eftersom det ger människor möjlighet att få vardagsnära problematik genomlyst i ett humanistiskt perspektiv, i motsats till Hedeniusdebatten som tidigare huvudsakligen fördes i kulturkretsar på ett mer akademiskt och filosofiskt plan.

I brist på ny bevisning för eller mot Guds existens, vad är då tänkbara anledningar till att debatten blossat upp under de senaste åren? Ur ett helsvenskt perspektiv kan man identifiera att Svenska Kyrkan och svenska staten officiellt skildes åt år 2000, samtidigt som den svenska kulturen och den offentliga administrationen fortfarande är präglad av kristendom och kristen tradition. Det visar även med all tydlighet på svårigheterna att isolera religionsfrågan ur social och kulturell kontext. Ett dagsaktuellt tecken på detta är att jag i mitt nya pass fortfarande år 2006 identifieras med uppgift om vilken kristen församling jag föddes in i, framför den kommun jag är skatteskriven i. På samma sätt får de som äger en fastighet finna sig i att den identifieras utifrån vilken kristen församling den tillhör.

Jag vill påstå att vid sidan om idédebatten och de stora gesterna handlar debatten om frågor om tillämpningar och tolkning av det regelverk som ligger till grund för det sekulära Sverige. Nedanstående exempel ur Kristianstadbladet är mycket representativt i fråga om den ursprungliga sakfrågan, tillika påföljande debatt.

Sakfrågan:

Trots separationen från svenska staten år 2000 så är Svenska Kyrkan fortfarande flitigt representerad i det offentliga livet, bland annat inom utbildningsväsendet, sjukhus och fängelser. Skolan ska enligt grundlagen vara icke-konfessionell, men ändå behåller Svenska Kyrkan stort inflytande, framför allt vid de traditionellt kristna högtiderna samt skolavslutningar.

Debatten:

Humanisten Camilla Grepe argumenterar i Kristianstadbladet 25 november 2006 med anledning av skolbarnens deltagande i adventsgudstjänst att ”Religionsfrihet innebär rätten att ha en religion eller att inte ha en religion”, och menar att situationen innehåller ett religiöst tvång. Grepes ståndpunkt är att: genom att välja att delta eller inte offentliggör man sin religiösa övertygelse, vilket strider mot religionsfrihetslagen⁷².

Signaturen ”Förälder, kristen humanist och församlingspedagog” replikerar 4 december 2006 att denne inte alls ser detta som ett brott mot religionsfrihetslagen, utan jämför ett besök i kyrkan med ett besök på brandstationen – något som berikar barnen samtidigt som skolan slipper isoleras från världen utanför. Debattinlägget anför även ”Vad jag bekymrar mig mer över är varför mina barns skola inte har besökt en ateistisk humanistisk sammankomst eller en fredagsbön i moskén”⁷³.

I Camilla Grepes replik den 13 december 2006 konstateras torrt att ”Det ska tydligen till en församlingspedagog för att inte inse skillnaden på en gudstjänst i

---

⁷² 20061125,

<http://www.kristianstadsbladet.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061125/TYCKTTANKT/111250876>

⁷³ 20061224,

<http://www.kristianstadsbladet.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061204/TYCKTTANKT/112040981>

kyrkan och ett studiebesök på en brandstation” samt att ”kyrkan ägnar sig åt en institutionaliserad kult av övernaturliga ting”⁷⁴.

I nästa inlägg i debatten daterat 19 december 2006 kallar sig ”Församlingspedagogen” istället för Peter Åkesson, och konstaterar angående Svenska Kyrkans särställning i samhället att ”...det faktum att nära sju miljoner av Sveriges nio miljoner invånare är medlemmar i Svenska kyrkan i stället för i ditt förbund, blir ju av naturliga orsaker ett problem för dig, men inte för mig” och går i svaromål angående beskyllningen att vara en ”institutionaliserad kult av övernaturliga ting” med att svara att om det verkligen förhöll sig så: ”...så skulle denna väl snarast inta din inställning för att skydda sig från kritisk insyn, eller starta egna friskolor”⁷⁵.

Redan 21 december 2006 replikerar Camilla Grepe att ”Som förälder har man rätt att kräva att barnen inte tar del av religiös vidskepelse på skoltid”⁷⁶.

Den ursprungliga sakfrågan om barnens rättigheter kränkts med hänvisning till religionsfrihetslagen i samband med skolbarnens besök på en adventsgudstjänst, har sedan länge gått förlorad. Hur glädjande det än må vara att diskussionen lämnat sin exil i den akademiska sfären och förs på ett praktisk och vardagsnära plan, så leder denna och liknande debatter i bästa fall till att en grundläggande problematik blir belyst, i sämsta fall att den ökar polariseringen grannar emellan.

Med tanke på att detta inte är någon originell sakfråga ställer jag mig frågan varför ingen av debattanterna kommit på idén att prova lagen i närmaste rättsinstans för att få till en prejudicerande dom. Detta skulle ju kunna vara en konstruktiv utgång av sakfråga och debatt. Detta intresse borde väl oavsett vilken livsåskådning man representerar kunna hänvisas till ett moraliskt och etiskt ställningstagande, eller rent utav ett samhällsmedborgerligt intresse grundat på något som meningsmotståndarna troligen är ense om – demokratiska spelregler.

P.C Jersild konstaterar i en ledare i Dagens Nyheter 9 november 2006 att svensk kristendom är beskedlig och att: ”en debatt i Hedenius anda är angelägen - men i så fall ur ett globalt perspektiv”⁷⁷. Möjligen undviker Jersild att se att dagens mångkulturella samhälle har flyttat in det globala perspektivet ända in i folkhemmet. Tveklöst har han rätt i att en debatt är angelägen, och visst skall den föras på ett oblygt och friskt sätt såsom var en del av vad som var karaktäristiskt för Hedenius – men framför allt bör debatten vara konstruktiv i den mån att den i första hand ser till människornas bästa.

När då Christer Sturmark ställer frågan ”varför människor tror på konstiga saker” uppfattar jag att han gör det med samma arroganta inställning som var Hedenius varumärke. Detta skulle mycket väl kunna ha sin orsak i en övertygelse om att den uppfattning de förespråkar är den sanna, en övertygelse de delar med de fundamentalt religiösa. Denna problematik med att göra anspråk på att sitta inne med den absoluta sanningen uppmärksammas dock av både

---

⁷⁴ 20061213,

<http://www.kristianstadsbladet.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061213/TYCKTTANKT/112131072>

⁷⁵ 20061219,

<http://www.kristianstadsbladet.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061219/TYCKTTANKT/112190882>

⁷⁶ 20061221,

<http://www.kristianstadsbladet.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061221/TYCKTTANKT/112210822>

⁷⁷ Jersild, P.C, 20061229, <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=75145>

Dawkins och Sturmark och man försäkrar att man med glädje och utan att tveka skulle förändra sin ståndpunkt om vetenskapen skulle lägga fram hållbar bevisning för frågan i sak.

Såväl i Sverige som internationellt har båda lägren för vana att tillskriva historiska missdåd religion respektive ateism. Religionens företrädare argumenterar att utan Gud faller etik och moral och att människan då saknar bäring på vad som är rätt och fel. Ateisterna å sin sida anser givetvis att religion bär skuld till allt elände på jorden och att människan inte behöver hotet från den vredgade Guden för att kunna skilja på rätt och fel. Christer Sturmark skriver på sin hemsida att:

”Ateismen beskylls för Sovjetunionens, nazisternas, Kambodjas och Nordkoreas illgärningar. Logiken är glasklar: Stalin begick folkmord. Stalin var ateist. Således är ateister folkmördare. Lika logiskt som följande resonemang: Hitler var vegetarian. Hitler var nazist. Således är vegetarianer nazister. Som humanist upplever jag att den slutsatsen är ytterst tveksam”⁷⁸.

Denna vinkling för att belysa argumentationens ogiltighet genom att använda sig av en klassisk induktiv metod finner jag hos Dawkins⁷⁹ såväl som Sturmark.

Michel Onfray tar steget fullt ut i sin ”Handbok för Ateister” och ägnar flera kapitel åt att beskriva sin syn på samarbetet mellan Vatikanen och Nazi-Tyskland och anser det vara säkerställt att Adolf Hitler var katolik, vilket resulterar i att judeförföljelsen skulle haft religiösa förtecken⁸⁰. Dawkins understöder detta med att konstatera att Hitler aldrig avsvor sig från den katolska tro han en gång föddes in i, till skillnad från Stalin som lämnade den ryska ortodoxa kyrkan⁸¹.

Jag anser att det finns en mycket viktig poäng i detta exempel på argumentation. Är det verkligen relevant huruvida Hitler var katolik eller ateist? Hitlers rasbiologiska ideologi och uppeldande retorik var den lysande ledstjärna i ett Tyskland drabbat av ekonomisk misär, där många människor inte hade mat att föda sina barn. Hitler manade till nationell samling, framtidshopp och erbjöd en identitet. Gruppsykologin lär oss att en grupps identitet i första hand definieras av att man utpekat en gemensam fiende, och i andra hand av de värderingar man har gemensamt. Att sedan judarna var en lätt måltavla av såväl religiösa som historiska skäl råder knappast någon tvekan om, vilket inte heller gör frågan om Hitlers livsåskådning primär.

Obehagligt nog uppfattades inte Hitlers rasbiologiska ideologi så motbudande som man skulle vilja hoppas bland de samtida politiska och religiösa ledarna. Inte heller framstod den som helt förkastlig för den samtida europeiska intellektuella eliten. Den som här finner sig vara utan skuld kanske kan vara vänlig att kasta första stenen. Är religion grundorsaken till konflikt, finns det andra faktorer som opererar i skuggan av religionen, eller är det helt enkelt vare sig meningsfullt eller möjligt att isolera religionen ur sin historiska eller sociala kontext enbart i syfte att skapa argumentation.

Diskussionens vågor pendlar i så gott som samtliga fall mellan ytterligheter, där något antingen är sant eller falskt utifrån den egna ståndpunkten baserat på tolkningar av i stort

---

⁷⁸ 20060521, http://www.sturmark.se/item.php?item_id=309

⁷⁹ Dawkins, Richard, 2006, s 272

⁸⁰ Onfray, Michel, 2005, s 216-222

⁸¹ Dawkins, Richard, 2006, s 273

samma faktaunderlag. Två författare som uppmärksammat problematiken med att debatten och argumentationen ofta känns främmande eller inte motsvarar människors faktiska behov, är katolske Wolfhart Pannenberg, professor i systematisk teologi vid Münchens Universitet, liksom Sam Harris, författare till ”The End of Faith”.

Pannenbergs primära mål är givetvis att för kyrkans räkning återta den mark han anser gått förlorad till sekularismen, och hur han identifierar möjliga vägar till detta känns kanske inte helt revolutionerande i sak, men den allt skarpare tonen i den allt mer urvattnade debatten, de väpnade konflikter som underblåses av religiös fundamentalism visar att det många kanske håller för självklart är väl motiverat att yttra i det offentliga rummet. Pannenberg identifierar att många troende anser att kyrkan borde utmana den växande sekularismen, men att religiös fundamentalism inte är rätt väg då detta bara skapar en motreaktion i form av en ännu tydligare sekulär fundamentalism. Som exempel ges kontroversen över de danska karikatyrerna av profeten Mohammed och Pannenberg konstaterar att:

”Some would say that this controversy denotes a clash of civilisations; but really it is a clash of fundamentalisms (if not extremisms)”⁸².

Kanske tänker sig Pannenberg att sekularismen enbart är en flykt för människor som inte kan identifiera sig med religiös fundamentalism och stränga religiösa påbud, vilket egentligen bara är andra sidan av vad de sekulära inte kan föreställa sig. Att inneha en religiös tro är säkerligen ett reflekterat ställningstagande grundat på samma tillgängliga fakta som ateisten baserat sitt reflekterade ställningstagande utifrån. Jag skulle vilja framhålla att skillnaden i detta ställningstagande ligger i den andliga upplevelsen, där den troende finner bevis för en transcendent verklighet. Detta innebär knappast att den troende behöver acceptera alla de religiösa utsagorna som absoluta sanningar för att motivera sin religiösa tro. Det innebär inte heller att den troendes ställning är ett mindre förnuftigt val, som ateister ofta vill påskina i debatten, utan helt enkelt att de har en faktor i sitt beslutsunderlag som ateisten saknar – den personliga, religiösa, andliga upplevelsen eller erfarenheten, som bekräftas av andra troende.

Det är min personliga uppfattning att organiserad religion upplever sjunkande medlemstal just med anledning av att man inte längre svarar upp mot människors andliga behov. Det är mindre troligt att människor reflekterat över det transcendentas existens och kommit till en ny slutsats baserat på nya fakta. Pannenberg föreslår att religionen behöver bli mer förnuftig, samarbetsvillig och att fokusera på det genuint andliga, och menar att:

”When religions can find a genuine way of not only tolerating, but also understanding and respecting other faiths, then secularism will not be the only tenable position for society. In fact, it will not even be the most reasonable choice.”

På samma sätt finns säkerligen många människor som deltar i organiserad religion av rent sociala och kulturella skäl, utan att hysa en reflekterad gudstro. Denna företeelse borde innebära en lika stor varningssignal för de som arbetar för att öka människors deltagande i organiserad andlighet.

Säkerligen likställer många av ateismens kritiker den bokstavstolkning av Bibeln och Koranen som förenar ateisterna med de religiöst fundamentalistiska, denna tolkning som bland andra

---

⁸² Pannenberg, Wolfhart, 20061229, <http://www.firstthings.com/ftissues/ft9606/articles/pannenberg.html>

Richard Dawkins och Michel Onfray hänger sig åt när de karakteriserar Gud som ett monstrum av ondska. Onfray undviker skickligt att hamna i den fällan genom att framföra en intressant spekulation om hur världen skulle kunna ha sett ut om de monoteistiska religionernas ledare valt att i skrifterna framhäva vissa partiers värde och giltighet framför andra, exempelvis:

”...att upphöja det deuteronomiska förbudet att döda till en absolut allmän lag...
...att stödja sig på den sura i Koranen enligt vilken att döda en människa är att ta hela mänsklighetens liv...”⁸³.

Detta, anser Onfray, skulle kunna ha utgjort ett tänkbart försvar för religionernas principer och istället koncentrerat kritiken på människors tolkningar.

Denna tanke överförd på den kommunikativa problematiken som idag finns inom Svenska Kyrkan där man inte enhälligt tagit ställning i frågor gällande prästvigning av kvinnor eller vigsel av homosexuella par. Med olika hänvisningar väljer kyrkan att inte sätta ned foten och peka med hela handen i en fråga som i grund och botten handlar om religionens syn på människans lika värde. Det paradoxala är att även om Svenska Kyrkan från centralt håll tagit officiell ställning, överlåter man ändå det slutgiltiga avgörandet i den rent praktiska frågan om vigselakten till prästens godtycke i den enskilda församlingen. Visst känns det som om Svenska Kyrkan bjuder ateisterna på lättköpta argument.

Efter att ha tagit del av huvudspåren i ateistisk argumentation hittar jag Nietzsches odödliga fras ”Gud är död” satt i McGraths kulturella kontext med en mer pragmatisk än bokstavlig tolkning. Nietzsches uttalande ska då tolkas som att Gud och religion gradvis är på väg att förlora sin betydelse i modern tid⁸⁴, vilket kanske inte ens är en tänkbar möjlighet för många som framför argument i debatten. Det är alltför ofta som upprepningar och tolkningar av lösryckta citat plötsligt får status av sanning, enbart på grund av enveten repetition och brist på motsägande argumentation. Inte minst är nyansering viktigt för en konstruktiv debatt i en sakfråga som engagerat människor så långt som historien kan spåra.

Kanske med hänvisning till sakfrågans komplicerade natur vill jag slutligen framhålla det viktiga i att närma sig debatt och argumentation med ett ytterst kritiskt tänkande. Även om väl underbyggd argumentation går att finna är debatten ofta besvärad av vad Herbert Tingsten kallade ”skenargumentation”⁸⁵. Detta innebär att man framhäver sitt eget argument i relation till något som hos motståndarsidan uppenbarligen är helt förkastligt, vilket dels gör att ens egen ståndpunkt framställs som mer rimlig samtidigt som man förtiger att motståndarsidan kan ha rimliga argument som strider mot ens egen ståndpunkt.

---

⁸³ Onfray, Michel, 2005, s 207

⁸⁴ McGrath, Alister E, 2004, s 149

⁸⁵ Lundborg, Johan, 1991, s 83

Bristen på teknisk bevisning för endera ståndpunkten kvarstår. Inget är till 100% säkerställt. Avgörandet fälls av en ”tro”, grundad på en tolkning av faktaunderlag där den personliga erfarenheten är den variabel som faller avgörandet. Eller också är det själva ”tron” som trots bristen på säkra bevis är det som utgör huvudproblematiken i debatten, den att man oftast verkar diskutera i parallella spår utan ambition att förstå den andres ståndpunkt. Betyder då det att den agnostiska ståndpunkten i att avvakta på bättre bevisning är den mer förnuftiga? Eller kanske Sam Harris beskriver det bättre när han skriver:

”The only angels we need to invoke are those of our better nature: reason, honesty and love. The only demons we must fear are those that lurk inside every human mind: ignorance, hatred, greed, and *faith*, which is surely the devil’s masterpiece”⁸⁶. *Sam Harris, The End of Faith*

---

⁸⁶ Harris, Sam, 2004, s 226

4. Slutsats

Orsakerna till att ateismen verkar vara tillbaka kan vara många. Större delen av den litteratur som är aktuell för denna uppsats är författad efter terroraktionen mot World Trade Center 2001, vilket rimligen aktualiserat frågan om religion som roten till all ondska samt riktat fokus på muslimska fundamentalister. Enligt den naturvetenskapliga sidan handlar idédebatten i första hand, nu som då, om huruvida det är förnuftigt att tro på något man inte kan leda i bevis. Det må vara så att argumenten är fler, men essensen är dock den samma. Enligt den religiösa sidan handlar idédebatten fortfarande i första hand om det problematiska i att värdera de faktorer som ligger till grunden för en gudstro eller andlig övertygelse som kunskapsteoretiskt verifierbara.

Jag vill påpeka att omvärldens påverkan på den svenska debatten gjort att debatten idag har ett betydligt mer globalt perspektiv än tidigare, och att den svenska debatten i stort är liktydig med den internationella. Att det svenska samhället idag är sekulärt i den mening att man inte är knuten till en religion som tidigare tillsammans med Svenska Kyrkan, har gjort att debatten om religionsfrihet kommit upp på dagordningen, framför allt i situationer då man i det offentliga rummet fortfarande anammar sådant som kanske hör religion till. Att debatten inte enbart förs i akademiska kretsar, utan också i vardagen är naturligtvis både nytt och uppfriskande men det är i grunden en helt annan fråga.

Värdet av att debattera skuldfrågan för de många aktuella väpnade konflikter isolerat ur ett ateistiskt/religiöst perspektiv, ifrågasätter jag starkt i diskussionen. Detta anser jag inte bara för bort fokus från sakfrågorna, utan även som helt fruktlöst. Kreationisternas lobbying för att införa skapelselära som en vetenskap likställd Darwins evolutionsteori i läroplanen har rimligen fått ateistiska krafter att reagera. Tonläget i debatten är tillspetsat och argumentationen löper ofta i helt parallella spår, vilket gör att debatten i många fall brister i konstruktivitet.

Jag vill påstå att en idéförskjutning inom ateismen inte föreligger. Formen för andligt utövande har utvidgats från att varit styrd av en i det närmaste enväldig kyrka till att bli en personlig angelägenhet. Troligen är detta ett resultat av informationssamhället, tillika den dagliga samvaron i en multikulturell och multireligiös värld. Ateismen har i sin essens av gudsförnekelse inte ändrats. Däremot har begreppets innebörd förändrats, vilket bland annat blir tydligt om man sätter sig in i humanisternas idéprogram, där de i sitt budskap blandar ateism med sekularism och skepticism. Detta innebär i min mening inte en idéförskjutning av grundbegreppet ateism. Snarare betraktar jag det vara en språklig generalisering av begreppet. Kanske är det så att det nu finns fler aktörer än kristendomen som motsäger logik och förnuftigt tänkande än det fanns i mitten av 1900-talets Sverige. Därav ett möjligt behov att utvidga begreppets tillämpning. Tyvärr skapar det mer förvirring än ordning i argumentationen – något som knappast är konstruktivt.

5. Sammanfattning

Frågeställningen i detta arbete består av huruvida det föreligger en idéförskjutning inom ateismen med utgångspunkt från den kristendomskritik som främst anfördes av Ingemar Hedenius i mitten av 1900-talet. Med idéförskjutning hänvisar jag till en tydlig stark ateism ur ett kunskapsteoretiskt perspektiv. En sådan idéförskjutning skulle kunna vara att någon ny argumentation framkommit som ökar eller minskar sannolikheten för Guds existens, eller att man kommit fram till ny definition av "säker kunskap", som ur ett naturvetenskapligt perspektiv skulle kunna förändra begreppets betydelse.

Jag har inom ramen för uppsatsen studerat några ledande aktuella debattörer genom litteraturstudier och belyst pågående debatt för att finna kärnan i deras argumentation. De ateistiska ståndpunkterna och argumentation som belyses kommer främst från Ingemar Hedenius, Christer Sturmark, Richard Dawkins, Michel Onfray och Sam Harris. Dessa författare bidrar med unikt fokus i sin argumentation, men stöder sig mot samma grundläggande syn på sann och säker kunskap.

Jag har funnit att en idéförskjutning ej föreligger. Däremot har begreppets praktiska betydelse vidgats. På samma sätt som formen för det personliga andliga utövandet förändrats har även begreppets språkliga innebörd generaliserats i syfte att kunna argumentera för ateism i en värld där religionens inflytande på nytt ökar.

6. Källor

6.1 Tryckta källor

- Carls, Rainer. 2001. *Om tro och vetande : Ingemar Hedenius kristendomskritik i ett halvsekelssperspektiv*, Lund: Arcus Förlag
- Dawkins, Richard. 2006. *The God Delusion*, London: Bantam Press
- Harris, Sam. 2004. *The End of Faith – Religion, Terror and the Future of Reason*, London: Free Press
- Hedenius, Ingemar, 1983. *Tro och Vetande*, Stockholm: Askild & Kärnekull
- Jeffner, Anders, 1981. *Vägar till Teologi*. Stockholm: Verbum Förlag AB
- Lundborg, Johan. 1991. *Ideologierna och Religionens Död – En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa
- Lundborg, Johan. 2002. *När ateismen erövrade Sverige – Ingemar Hedenius och debatten kring tro och vetande*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa
- McGrath, Alister E. 2004. *Twilight of Atheism – The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World*, Westminster: Doubleday Publishing
- Onfray, Michel. 2005. *Handbok för ateister – en ateologisk betraktelse*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa
- Pettersson, Thorleif. 1988. *Bakom dubbla lås - En studie av små och långsamma värderingsförändringar*. Institutet för framtidsstudier.
- Sturmark, Christer. 2006. *Tro och Vetande 2.0*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa
- Prismas Engelska Ordbok. 1988. Stockholm: Bokförlaget Prisma

6.2 Otryckta källor

Ateism, Agnosticism, Skepticism

<http://www.ateism.se>

<http://www.atheists.org>

<http://www.infidels.org>

<http://www.vof.se>

<http://www.religioustolerance.org/atheist.htm>

<http://www.skeptic.com>

Civitas

<http://www.civitas.net>

Dawkins, Richard

<http://www.richarddawkins.net>

http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Dawkins

Genesis

<http://www.genesis.nu>

Harris, Sam

<http://www.samharris.org>

Humanisterna

<http://www.humanisterna.org>

<http://www.unghum.se>

McGrath, Alister E.

<http://users.ox.ac.uk/~mcgrath>

<http://www.citychurchsf.org/openforum.htm>

Mänskliga Rättigheter

<http://www.echr.coe.int/ECHR>

Onfray, Michel

<http://perso.orange.fr/michel.onfray/accueilonfray.htm>

http://en.wikipedia.org/wiki/Michel_Onfray

Politiska partier

<http://www.kristdemokraterna.se>

<http://www.vansterpartiet.se>

Religionsfrihet

<http://www.forum18.org>

<http://www.religioustolerance.org>

http://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_religion

Russell, Bertrand

<http://plato.stanford.edu/entries/russell>

http://www.infidels.org/library/historical/bertrand_russell/

Sturmark, Christer

<http://www.sturmark.se>

<http://www.troochvetande.se>

Svenska Evangeliska Alliansen

<http://www.sea.nu>

Teologi

<http://www.firstthings.com>

Tidningar

<http://www.aftonbladet.se>

<http://www.corren.se>

<http://www.dn.se>

<http://www.expressen.se>

<http://www.svd.se>

<http://www.unt.se>

<http://www.vk.se>

<http://www.vlt.se>

Wikipedia

<http://www.wikipedia.org>